

Kurčiųjų ar neprigirdinčiųjų tėvų ir girdinčiųjų vaikų šeima: dviejų atvejų tyrimas

Laura Mikelevičiūtė

Lituanistinių studijų katedra, Taikomosios kalbotyros institutas, Vilniaus universitetas
El. paštas: laura.mikeleviciute@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7933-6808>
<https://ror.org/03nadee84>

Kristina Jakaitė-Bulbukienė

Lituanistinių studijų katedra, Taikomosios kalbotyros institutas, Vilniaus universitetas
El. paštas: kristina.bulbukiene@ff.vu.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5839-3757>
<https://ror.org/03nadee84>

Santrauka. Pristatomame tyrime analizuojama dviejų kurčiųjų ar neprigirdinčiųjų tėvų ir girdinčiųjų vaikų šeimų kalbų politika. Norą tyrinėti šią temą lėmė tai, kad šeimų, kurias sudaro kurtieji tėvai ir girdintieji vaikai, kalbinė situacija yra neaparta arba medžiaga yra neprieinama nemokantiems lietuvių gestų kalbos. Medžiagai rinkti buvo pasirinktas kokybinis analizės metodas: giluminis pusiau struktūruotas interviu su abiem tėvais atskirai ir visos šeimos bendrų veiklų stebėjimas. Pasirinkti tokie interviu analizės aspektai: išankstinis kalbų politikos strategijų aptarimas prieš gimstant vaikui ir jo kaita augant, elgesys ginčijantis ir sudėtingesnės kalbinės situacijos, t. y. buvo žiūrima, kokios yra įprastos komunikacinės kompensacinės strategijos. Išanalizavus duomenis, matyti, kad specialių strategijų šeimos prieš susilaukdamos vaikų nekūrė, tačiau, vaikams gimus, buvo priimti tam tikri sprendimai remiantis kitu, tokioje pačioje situacijoje esančių, šeimų patirtimi. Tačiau, skirtingai nei ankstesnės kartos, kurtieji tėvai nebandė kalbėti garsu su girdinčiais vaikais, nes jau dabar žinoma, kad toks būdas nėra veiksmingas. Išanalizavus tiriamąją medžiagą, galima daryti išvadą, kad abi šeimos nesistengė specialiai vaikų mokyti nei lietuvių garsinės, nei lietuvių gestų kalbos. Ginčijantis didžiausia problema šeimose yra vaikų manipuliacija tėvų klausos sutrikimu, taip pat matyti, kad tiriamosios šeimos šią problemą sprendžia skirtingai. Iškilus komunikacijos keblumams, daugiausia naudojamos bendradarbiavimo strategijos: lūpų skaitymo, tarimo balsu taktikos, pasitelkiama lietuvių gestų kalbos abėcėlė, kreipiasi pagalbos į girdinčius artimuosius, pasitelkiama perfrazavimo strategija. Tačiau paminėta ir nebendradarbiavimo strategija – ignoravimas, vengimas. Šis tyrimas galėtų būti įdomus ir naudingas taikomosios kalbotyros srityje dirbantiems tyrėjams, kurčiųjų ir girdinčiųjų šeimoms, socialiniams darbuotojams, dirbantiems su tokiais šeimomis, mokytojams.

Raktažodžiai: kurčiųjų ar neprigirdinčiųjų ir girdinčiųjų šeima, daugiakalbystė, lietuvių gestų kalba, šeimos kalbų politika, kompensacinės komunikacinės strategijos

Padėka. Dėkojame šeimoms, kurios sutiko dalyvauti šiame tyrime ir pasidalijo savo patirtimi ir mintimis. Ypač esame dėkingos mamai¹, kuri vertėjavo iš lietuvių gestų kalbos į lietuvių garsinę kalbą per visus interviu.

Received: 2024-05-08. **Accepted:** 2024-12-30

Copyright © 2024 Laura Mikelevičiūtė, Kristina Jakaitė-Bulbukienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

A Family with Deaf or Hard-of-Hearing Parents and Hearing Children: A Case Study of Two Families

Abstract. The present study analyses the language policy of two families of deaf or hard-of-hearing parents and hearing children. The desire to explore this topic was motivated by the fact that the linguistic situation of families consisting of deaf parents and hearing children is either not explored or the material is inaccessible to those who do not know Lithuanian sign language. A qualitative method of analysis was chosen to collect the material: in-depth semi-structured interviews with both parents individually and observation of joint activities of the whole family. The aspects of the interview analysis were: pre-planning of language policy strategies before the birth of the child and changes as the child grows up, behavior during arguing or in more complicated linguistic situations, i.e. looking at what are the usual compensatory strategies of communication. The analysis of the data shows that families have not developed specific linguistic strategies before having children, but some decisions have been made after the birth of the children, based on the experience of other families in the same situation. However, unlike previous generations, deaf parents have not tried to talk to their hearing children because it is already known that this is not effective. The analysis of the data also shows that both families have not made any special efforts to teach their children either Lithuanian Language or Lithuanian Sign Language. The biggest problem in families is the manipulation of children by their parents' hearing impairment, and it is also evident that the families in the study deal with this problem differently. When communication difficulties arise, the most common strategies used are cooperative: lip reading, voice pronunciation tactics, use of the alphabet, seeking help from hearing relatives, and the use of paraphrasing strategies. However, the non-cooperative strategies also were mentioned: ignoring, avoiding. This study could be of interest and benefit to researchers working in the field of applied linguistics, families of deaf and hearing people, social workers working with deaf and hearing families and teachers.

Keywords: deaf or hard-of-hearing parents and hearing children, multilingualism, sign language, family language policy, compensatory strategies of communication

1. Įvadas

Lietuvoje (Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2020) yra maždaug 64 000 žmonių su klausos negalia. Ši žmonių grupė sudaro apie 2,3 proc. visuomenės ir, nors gestų kalba (GK) susilaukia vis daugiau susidomėjimo, kai kurie kalbiniai aspektai vis dar netirti. Situacija, kai kurtiesiems tėvams gimsta girdintieji vaikai (variantų gali būti įvairių, gali būti atvirakščias variantas, kai girdintiesiems gimsta kurtieji vaikai, arba, pavyzdžiui, vienas iš tėvų girdintysis, o kitas – kurčiasis) analizuojama ir sociologų, ir edukologų, ir socialinio darbo krypties tyrėjų: ir visuose šiuose tyrimuose būtent kalbos klausimas yra esminis, nes būtent jis lemia ir šeimos dinamiką, ir santykius tarp vaikų ir tėvų, ir priklausymą vienai ar kitai bendruomenei, ir tapatybės konstravimą.

Dažnas girdintysis¹, užaugęs kurčiųjų šeimoje (arba jei vienas iš tėvų kurčiasis), jaučiasi priklausęs ir kurčiųjų bendruomenei, nes jo gimtoji kalba, kuria jis kalbėjo su tėvais ar vienu iš tėvų, yra gestų kalba. Aaronas Shieldas (2005, 194), analizuodamas girdinčiųjų vaikų situaciją, konstatuoja, kad kurčiųjų bendruomenėje jie yra marginalizuojami, užima tarpinę poziciją: ir priklauso bendruomenei, ir nepriklauso vienu metu. Jie susiję su kurčiųjų bendruomene kraujo ryšiais, moka gestų kalbą, supranta kurčiųjų bendruomenės

¹ Raimonda Vaičeliūnienė, kurios mama yra kurčioji, o tėtis – girdintysis, taip apibūdina savo kalbinę situaciją: „Gestų kalba yra mano gimtoji, – tvirtina panevėžietė. – Niekada net nesusimąščiau, kad kažkas ne taip. Buvo įprasta, kad su mama bendrauju gestų kalba, su tėčiu – lietuviškai. Tuo labiau kad gyvenome bendrąbutyje, kuriame buvo daug kurčiųjų šeimų, tad toks dviejų pasaulių derinys man buvo natūralus dalykas.“ Cituota iš: Šidlauskienė, Lina (2017). *Panevėžio balsas*. Nuoroda internetu: <https://sekunde.lt/leidinys/paneveziobalsas/tarpininke-tarp-dvieju-pasauliu/>.

kultūrą, tačiau kartu yra girdintieji ir nepripažįstami kaip kurčiųjų bendruomenės dalis (Shield 2005, 194). Čia iškyla svarbus klausimas – kaip suformuojamas priklausymas bendruomenei? Juk bendruomenę vienija ne negalia, bet bendra kultūra.

Kęstutis Vaišnora ir Jorūnė Vyšniauskytė-Rimkienė (2022), tyrinėjo, kokią įtaką tėvystei turi tai, kad daugelis dabartinių tėvų, turinčių klausos negalią, augo internatinėse kurčiųjų arba neprigirdinčiųjų mokyklose, kur praleido vaikystę ir paauglystę atskirti nuo tėvų. Sovietmečiu kurčiųjų internatinėse mokyklose vaikams pamokose buvo draudžiama kalbėti gimtąja lietuvių gestų kalba, nes buvo skatinamas žodinės ir rašytinės lietuvių kalbos vartojimas. Kurtieji vaikai, kurie augo su girdinčiais tėvais, nepatyrė visaverčio bendravimo dėl komunikacijos problemų: tėvai su kurčiuoju vaiku bendravo žodine kalba, kadangi nemokėjo arba minimaliai mokėjo lietuvių gestų kalbą. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad, nekomunikuojant pagrindiniu vaiko kalbiniu kanalu, sudėtinga užmegzti tvirtus tarpusavio santykius (Vaišnora, Vyšniauskytė-Rimkienė 2022, 99). Dalis šiame tyrime dalyvavusių tėvų geba savo negatyvias vaikystės patirtis transformuoti ir elgtis priešingai nei jų tėvai. Patirto netinkamo tėvų elgesio modelio transformacijai dažniausiai ryžtamasi vaikystėje patyrus neigiamą tėvų reakciją į savo atvirumą, stokoiant pasitikėjimu grįsto santykio ir tėvų pastangų suteikiant žinių įvairiais socialiniais klausimais ir ypač tabu temomis. Tačiau svarbu suprasti, kad, deja, ne visi kurtieji tėvai remiasi šia nuostata (Vaišnora, Vyšniauskytė-Rimkienė 2022, 100). Kaip matyti iš šio tyrimo, atskyrimas nuo šeimos siekiant gauti išsilavinimą, neturėjimas bendros kalbos daliai tiriamųjų turėjo neigiamų pasekmių ir nesuformavo tvirtų šeimos ryšių, nesuteikė saugumo ir šilto jausmo. Šiame tyrime iškeltos problemos, ypač kalbos išmokimo ir kalbinio barjero, aktualios ir šiame straipsnyje analizuojamam tyrimui.

Mary Ann Buchino (1990) aprašo sunkumus ir iššūkius, kurie kyla girdintiems vaikams, augantiems kurčiųjų šeimose: norint pasikalbėti su tėvais, būtina juos matyti, nors daliai vaikų tai neatrodo problema, kitus tai erzina. Taip pat šie tyrėjai pastebi, kad girdintys vaikai pavargdavo nuolat skaityti lietuvių kalbą iš tėvų lūpų. Vaikai negali perteikti tėvams visų žodinės kalbos niuansų, savo patirčių, to, kas susiję būtent su žodine kalba. Kurtieji tėvai paprastai mokėsi ir gyveno specializuotose mokyklose, kur santykiai su bendraamžiais ir mokytojais vystėsi kitaip, buvo panašūs į šeimos santykius, todėl jie neturi patirties, kaip vyksta mokyklinis gyvenimas girdinčiųjų mokyklose. Kurčiųjų tėvų girdintys vaikai mano, kad jų tėvai nesupranta kai kurių dalykų, pavyzdžiui, mados ar neleidžia vieniems išeiti į prekybos centrą, todėl, kad yra būtent kurtieji, nors ir girdinčiųjų šeimose galioja tokios pat taisyklės ir tai tėra kartų skirtumai. Tačiau vaikai mano, kad taip yra dėl tėvų kurtumo (Buchino 1990, 210–211). Dar vienas dalykas, kurį aprašo ši tyrėja, yra apsikeitimas vaidmenimis. Tokiose šeimose girdintieji vaikai perima tėvų vaidmenį todėl, kad jų kurtieji tėvai prastai skaito, tik šiek tiek gali kalbėti balsu. Ne pagal savo amžių prisiėmę atsakomybę, patys priimdami mažesnius ar didesnius šeimos sprendimus, padėdami broliams ir sesėms, vaikai gali pradėti pernelyg jaudintis dėl to, kad jiems reikia padėti tėvams, taip pat jie gali nuspręsti neperduoti tėvams tam tikros informacijos iš mokyklos ir kitur (Buchino 1990, 211). Tyrėja pažymi, kad tokie vaikai auga ypatingoje šeimoje, tačiau tai nereiškia, kad ši šeima būtinai turės problemų, nes kiekviena šeima yra ypatinga savu būdu.

Esama akademinis darbu, kuriuose tirta kurčiųjų vaikų, gimusių girdinčių tėvų šeimoje, kalbos raida ir ugdymas, komunikacijos bruožai, pavyzdžiui, Vilmos Juškaitės (2016). Šiame tyrime aptiriamos įvairios ugdymo strategijos, o, analizuojant kiekybinio tyrimo duomenis, išsiaiškinta, kad „specifiniai kalbos ugdymo(si) metodai, fizinės aplinkos pritaikymas, kompensacinių priemonių taikymas, laikantis specifinių bendravimo su vaiku strategijų, yra esminiai ugdant šios grupės vaikų kalbą“ (Juškaitė 2016, 35). Taip pat yra darbų, tiriančių kurčiųjų vaikų komunikacinių gebėjimų raidą, ugdymą, neaptariant šeimoje vyraujančios situacijos, pavyzdžiui, Nijolės Petrauskaitės (2017). Šiame darbe tiriama, kodėl bilingvinis mokymo būdas Lietuvoje dar nėra plačiai taikomas, nors yra įrodyta, jog kurčiajam mokiniui lengviau suteikia lingvistinę kompetenciją. Renatos Janulienės (2013) atliktas mokinių, turinčių klausos sutrikimų, mokymosi motyvų tyrimas paneigia hipotezę, jog vaikų, turinčių klausos negalią, motyvacija yra silpnesnė nei vaikų, neturinčių klausos sutrikimų. Dar vienas panašios tematikos tyrimas – Sigitos Jakubsonės „Kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymo problematika“ (2009), kuriame aptiriamos problemų prielaidos ir šių problemų sprendimo būdai.

Taigi šiame straipsnyje aprašoma labai išskirtinė, Lietuvos kontekste labai mažai tyrinėta kalbinė realybė: šeimos, kuriose kurtiesiems ar neprigirdintiesiems tėvams gimė girdintys vaikai. Išnagrinėti šeimos kalbų politikos strategijas, kai tėvai turi klausos sutrikimą, o vaikai yra girdintys, yra prasminga ir aktualu, nes informacija gali būti naudinga tiek mokslininkams, tiek šeimoms, atsidursiančioms šioje situacijoje, kadangi suteiktų, nors ir siaurų (nes tiriama du atvejai, išvelgiamos tik bendros tendencijos), bet naudingų žinių apie kalbinę tokių šeimų situaciją. Šiame straipsnyje situacija analizuojama iš suaugusiųjų perspektyvos. Tai verta paminėti, nes dauguma darbų, kuriuos pavyko rasti šia tema, yra aprašyti iš girdinčiųjų vaikų perspektyvos, jiems jau esant suaugusiems, pavyzdžiui, išsamiam Jenny L. Singleton ir Matthew'aus D. Tittle'o straipsnyje (2000) „Deaf Parents and Their Hearing Children“ [„Kurtieji tėvai ir jų girdintys vaikai“], kuriame apžvelgiamas šios temos tyrimų kraštovaizdis Amerikoje, taigi kartu aptariami ir kitų autorių (Israelite, Ewoldt, Hoffmeister 1989; Mayberry 1993; Newport 1991; Johnson, Liddell, Erting 1989 ir kt.) darbai.

2. Tyrimo tikslas, uždaviniai, tiriamoji medžiaga ir metodas

Šio tyrimo **objektas** – dviejų šeimų, kurias sudaro girdintys vaikai ir klausos sutrikimų turintys tėvai, šeimos kalbų politika. Šio straipsnio **tikslas** – išsiaiškinti, kokios šeimos kalbų politikos strategijos taikomos tiriamosiose šeimose, t. y. siekta išsiaiškinti kalbinį elgesį, nuostatas ir vadybą, taip pat tai lėmusias priežastis. Kelti tokie **uždaviniai**:

- 1) norėta pasižiūrėti, ar šeimos kalbų politikos strategijos sąmoningai aptartos prieš vaikui gimstant ir jam augant, kiek jos keičiasi gimus antram vaikui, kaip tokiose šeimose vaikai išmoksta lietuvių garsinę kalbą ir lietuvių gestų kalbą;
- 2) taip pat norėta pasižiūrėti, kaip šeimos kalbų politikos strategijos veikia kasdiniame šeimų gyvenime: bendradarbiaujant ar iškilus ribinėms situacijoms (ginčijantis ar pritrūkus, nesuprantant žodžių), t. y. kokios yra įprastos komunikacinės kompensacinės strategijos.

Darbe tiriamos dvi šeimos, tad analizuojant gautą medžiagą ieškoma tiek panašumų, tiek skirtumų.

Tiriamoji medžiaga rinkta 2022 m. Lietuvoje. Atlikti keturi giluminiai pusiau struktūruoti kokybiniai interviu (kiekvienoje šeimoje atskirai su mama ir tėčiu, filmuoti vaizdo įrašai) ir stebėta bendra šeimos veikla (taip pat filmuoti vaizdo įrašai). Pirmosios šeimos interviu vyko gyvai, o antrosios – nuotoliniu būdu dėl pandemijos. Šeimos iš anksto buvo susipažinusios su klausimynu, trys interviu vyko verčiant vertėjai iš lietuvių gestų kalbos, vienas – garsine lietuvių kalba, nes informantė – silpnai neprigirdinčioji. Kiekvienas interviu vaizdo įrašas vidutiniškai truko 50 min. Surinktos ir apdorotos bendrų šeimos veiklų vaizdo medžiagos trukmė – po 15 min. kiekvienoje šeimoje. Informantų sutikimai dalyvauti tyrime gauti.

Rengiant kokybinio klausimyno scenarijų buvo remtasi sociolingvistiniu požiūriu, t. y. siekta išsiaiškinti kalbinį elgesį, nuostatas ir vadybą, taip pat tai lėmusias priežastis (interviu gairės pateikiamos 1 lentelėje). Tokia prieiga pasiteisino, iš gautų duomenų buvo galima pamatyti tam tikrus įtaką dariusius veiksnius. Pavyzdžiui, informantas tėtis 1 minėjo turėjęs blogos patirties mokykloje, kadangi mokytojai, užuot mokęsi GK, patys vartojo kalkinę GK, kuri nėra visavertė ir tai informantui gerokai sunkino mokymąsi mokykloje. Todėl jis neslepia, jog, bendraudamas su girdinčiu sūnumi, visada stengiasi pabrėžti, kad reikia kalbėti grynąja GK.

Didelė dalis klausimų buvo lyginamojo pobūdžio, t. y. informantas buvo skatintas pasvarstyti, pavyzdžiui, „ar, informanto manymu, jo ir girdinčio vaiko bendravimo lygis yra toks pats geras, kaip ir bendravimas su žmona? Arba, „ar, informanto nuomone, vaiko bendravimo įgūdžiai pakito vaikui pradėjus lankyti darželį?“

1 lentelė. **Kokybinio interviu gairės**

	Temos	Potėmės
1.	Asmeninė informacija	Vaikystės aplinka, kalbinė situacija augant, pirmoji kalba, išsilavinimas
2.	Lietuvių gestų kalbos ir lietuvių garsinės kalbos vartojimas šeimoje, mokykloje, darbe	Pirmoji kalba, dominuojanti kalba, kalbinė tapatybė
3.	Planas ugdant girdintįjį vaiką	Šeimose naudojamos kalbų politikos strategijos, jų motyvai, tikslai, rezultatai. Kalbų politikos pokyčiai auginant antrąjį vaiką
4.	Kalbinės problemos auginant girdintįjį vaiką kurčiųjų tėvų šeimoje	Komunikacinės kompensacinės strategijos
5.	Vaiko (-ų) kalbiniai ypatumai	Pirmoji, dominuojanti vaikų kalba, kalbų pokyčiai skirtingose situacijose, vaiko kalbinės aplinkos įvairovė

Medžiaga analizuota kokybinio teminiu turinio analizės **metodu**. Šiame straipsnyje gilinamasis į uždaviniuose išsikeltus analizės klausimus, t. y. analizuojami interviu, o bendros šeimos veiklų stebėjimas šiame straipsnyje atskirai neanalizuojamas, tačiau jis

buvo kaip parankinė priemonė interpretuojant gautus rezultatus, nes šių šeimų kalbinė situacija neįprasta tyrėjoms ir ši medžiaga padėjo ją geriau suprasti.

Analizuojant interviu, sudarytas „reikšmių medis“ pagal iš anksto žinomas, klausimuose klausomas temas (plano buvimas / nebuvimas prieš gimstant vaikams, jiems augant ir t. t.), jis papildytas per interviu sužinojus svarbių detalių: auklėjimo skirtumai tarp kartų; tipiškas elgesys ginčo, pykčio situacijose (kurčiųjų vaikų akių nusukimas, kai jie nenori kalbėti; girdinčiųjų vaikų nususukimas, kai jie nenori, kad tėvai suprastų iš lūpų). T. y. analizuotos ir iš anksto numatytos temos, ir tos, kurios išryškėjo imant interviu.

Mintis analizuoti tokią kalbinę šeimos situaciją atsirado tuomet, kai vienos iš tyrėjų giminėje kurtiesiems tėvams gimė girdintis vaikas. Aplinkiniams kilo daugybė klausimų, iš kurių svarbiausias – kaipgi jie bendraus. Taip kilo mintis pakalbinti tokius tėvus ir išsiaiškinti, kaip jiems sekasi, kaip jie jaučiasi, kokie yra jų kalbinio ugdymo planai, kokie sunkumai ar džiaugsmas. Taigi nė viena iš tyrėjų nepriklauso kurčiųjų bendruomenei ir neanalizuoja savo šeimos situacijos. Tai ir tyrimo pranašumas, ir trūkumas. Tyrėjos galėjo pabandyti į situaciją pažvelgti iš šono, objektyviai, tačiau galbūt jos ko nors nesuprato, ką būtų supratęs šios bendruomenės narys. Pabrėžtina, kad šeimos norėjo dalyvauti tyrime ir atvirai dalijosi savo mintimis ir patirtimi. Tačiau neabejotina ir tai, kad tyrimo išvados yra subjektyvios, nes interpretuojant kokybinius duomenis tam tikras subjektyvumas neišvengiamas.

3. Tiriamųjų šeimų portretai

Tam, kad būtų galima tinkamai įvertinti iškilusius tiriamųjų šeimų panašumus ar skirtumus, verta pristatyti šeimų portretus. 2 ir 3 lentelėse nurodyti pagrindiniai šeimų demografiniai ir kalbiniai duomenys. Nutarta informantų vardų neviešinti, nes informacija yra jautri, todėl kiekvienam suteiktas kodas: mama1, tėtis1, sūnus1, dukra1 ir mama2, tėtis2, sūnus2, dukra2.

2 lentelė. Pirmoji šeima²

	Mama1	Tėtis1	Dukra1	Sūnus1
Amžius	36	34	7	13
Klausos lygis	Silpnas klausos sutrikimas	Kurčiasis	Stipriai nepri-girdinčioji	Girdintysis
Išsilavinimas	Universitetas	Universitetas	Parengiamoji klasė	8 klasė
Šeimos, kurioje užaugo / augs, kalbinė aplinka	Tėvai kurtieji, apie 50 proc. giminių kurtieji	Tėvai kurtieji, apie 90 proc. giminių kurtieji	Tėtis kurčiasis, mama silpnai neprigirdinčioji, brolis girdintysis	Tėtis girdintysis, mama silpnai neprigirdinčioji, patėvis kurčiasis, sesuo stipriai neprigirdinti

² Nurodyti duomenys atspindi informaciją interviu ėmimo metu.

Mama1 gimė ir užaugo Lietuvoje kurčiųjų tėvų šeimoje. Baigė du universitetus, moka lietuvių garsinę kalbą, lietuvių GK, anglų kalbą, anglų GK, rusų kalbą. Yra antrą kartą susituokusi, su pirmuoju vyru turi sūnų1. Šiuo metu dirba GK vertėja. Nors yra silpnai neprigirdinčioji, teigia, jog turi kurčiosios tapatybę. Mama1, paklausta, su kuria bendruomene (girdinčiųjų ar kurčiųjų) save tapatina, pripažįsta, kad pasirinktų kurčiųjų:

(1) Mama1: *Jeigu būtų tie du pasauliai ir reiktų konkrečiai pasirinkti vieną, aš eičiau į kurčiųjų, net neabejoju vienu procentu.*

Tėtis1 gimė ir užaugo kurčiųjų šeimoje Lietuvoje. Buvo išvykęs studijuoti į kitą miestą, tačiau vėliau grįžo į savo gimtinę, ten, kur gyvena tėvai. Be savo pagrindinio darbo, tėtis1 yra aktyvus kurčiųjų bendruomenės narys, įsitraukęs į bendruomenės veiklą, atlieka poeziją lietuvių GK. Paklaustas, ar GK mokėjimas ir vartojimas susijęs su jo tapatybe, tėtis1 atsako:

(2) Tėtis1: *Taip, tikrai tai yra mano tapatybė gestų kalba. Kitaip mes negalėtume bendrauti... Kadangi niekas mūsų to nemokė. Tiesiog augi, moki gestų kalbą ir matai, kad visi, kas moka gestų kalbą, taip pat elgiasi kaip tu pats ir tada supranti, kad tai natūralu. Ir negali paaiškinti.*

Tarpusavio santykiai šeimoje yra šilti. Šios šeimos informantai atsakė, kad bendrauja su giminėmis: tiek su tėčio1, tiek mamos1 šeimomis. Per pokalbį tėtis1 kelis kartus buvo paminėjęs savo pusbrolius, kurie yra girdintieji. Tad, nors didžioji dalis tėčio1 giminių turi klausos sutrikimą, yra ir girdinčiųjų, su kuriais tiriamoji šeima bendrauja. Mamos1 tėvai yra kurtieji, emigravę į Švediją, tačiau didžioji dalis mamos1 giminių yra girdintieji.

3 lentelė. Antroji šeima

	Mama2	Tėtis2	Dukra2	Sūnus2
Amžius	30	32	1	6
Klausos lygis	Kurčioji	Kurčiasis	Girdinčioji	Girdintysis
Išsilavinimas	Vidurinis + profesinis	Vidurinis + profesinis	Ikimokyklinio amžiaus	Ikimokyklinio amžiaus
Šeimos, kurioje užaugo / auge, kalbinė aplinka	Tėvai ir visi giminės girdintieji	Tėvai ir apie 90 proc. giminių turintys klausos sutrikimą	Tėvai kurtieji, apie 50 proc. giminių kurtieji	Tėvai kurtieji, apie 50 proc. giminių kurtieji

Mama2 gimė Lietuvoje, kaime, girdinčiųjų šeimoje. Nuo 3,5 metų pradėjo lankyti specializuotą kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų darželį didmiestyje. Mama2 darbo dienomis darželyje pasilikdavo su nakvyne, į namus, pas tėvus, grįždavo tik savaitgaliais. Toks gyvenimo ritmas tęsėsi ir pradėjus lankyti mokyklą, iki pat vidurinės mokyklos pabaigimo. Vėliau baigė profesinę turizmo mokyklą, įgijo konditerės profesiją. Dirbo konditere, vėliau mokytoja kurčiųjų mokykloje. Mama2, paklausta, ar kurios nors kalbos mokėjimas, vartojimas daro įtaką jos tapatybei, ar kalbėjo šia tema šeimoje, sakė:

(3) Mama2: *Ne, [pokalbio] nebuvo, net negalvojom, kad to reiktų. Va, dabar davei mintį, mums atsisėsti pakalbėti. Tikrai reikės tą padaryti.*

Tėtis2 gimė ir užaugo Lietuvos didmiestyje kurčiųjų šeimoje. Didžioji dauguma gimimaičių yra arba kurtieji, arba neprigirdintieji. Lankė specializuotą kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų darželį, vėliau specializuotą vidurinę mokyklą. Mokėsi profesinėje mokykloje, įgijo staliaus profesiją. Kai sūnui buvo 1,8 mėn., išvyko dirbti į užsienį, kad šeimai uždirbtų daugiau pinigų. Tačiau, pajutęs socialinę atskirtį, po 10 mėn. grįžo atgal į Lietuvą. Šiuo metu dirba įmonėje pagal profesiją, taip pat kitoje įmonėje maisto išvežiotuju. Paklaustas, ar GK mokėjimas ir vartojimas yra susijęs su jo tapatybe, atsakė:

(4) Tėtis2: *Gestų kalba, žinoma, yra susijusi su tapatybe. Be jos – niekaip. Be jos nebūčiau toks, koks esu.*

Tarpusavio santykiai šeimoje yra šilti. Šeimos narius daugiausia supa kurtieji, tačiau jie ne taip aktyviai įsitraukę į kurčiųjų bendruomenės gyvenimą kaip pirmoji šeima. Sūnus2 aktyvus, labai šnekus. Tėtis2 teigė, kad bendrauja tiek su savo giminėmis, tiek su žmonos šeima, tačiau pripažįsta, jog dažniau ir akyviau bendrauja su giminėmis iš žmonos pusės. Mamos2 šeimoje visi yra girdintieji (abu tėvai kalba lietuvių gestų kalba), o tėčio2 šeimoje visi yra kurtieji ar neprigirdintieji.

4. Gestų kalba

Šiame straipsnyje tiriama kalbų politika daugiakalbėse šeimose, kuriose viena iš pagrindinių kalbų yra lietuvių GK. Todėl svarbu aptarti **gestų kalbą**, jos specifiką, įvairovę, gramatiką. GK – tai kalba, kuria bendrauja klausos sutrikimą turintys žmonės. GK „leksinis vienetas yra gestas, žymintis sąvoką“ (Danielius 2018). Gestą sudaro keturi rankos ir įvairūs kitų kūno dalių simultantiniai judesio elementai. Iš pradžių verta išsiaiškinti, kas nėra GK ir kokie yra mitai, susiję su GK.

Vienas iš plačiausiai paplitusių mitų yra tai, kad GK yra viena ir universali, o visi pasaulio kurtieji gali lengvai susikalbėti tarpusavyje. Pagal Tarptautinės kurčiųjų organizacijos (United Nations 2022) duomenis, šiuo metu pasaulyje yra suskaičiuota apie 300 GK. Šios organizacijos duomenimis, daugiau nei 80 proc. (70 mln. pasaulyje, tai sudaro apie 1 proc. žmonijos) kurčiųjų yra iš besivystančių šalių. Manytina, kad kurčiųjų yra daugiau, kadangi ne taip gerai išsivysčiusiose šalyse klausos sutrikimas yra tiesiog neužfiksuojamas.

Kiekviena GK yra nacionalinė (pavyzdžiui, lietuvių GK, prancūzų GK ir t. t.), tačiau klaidinga manyti, jog ji remiasi tos šalies garsine kalba. Kitaip tariant, nacionalinė GK nereiškia, kad, pavyzdžiui, kiekvienam lietuvių garsinės kalbos sakinio žodžiui pritaikomas gestas. Toks kalbos vartojimas yra **kalkinė gestų kalba**. GK turi savo gramatiką, kuri nėra tolygi garsinei kalbai, ir semantinės reikšmės perduodamos visai kitaip nei įprasta tos šalies garsinėje kalboje. Taip, kaip ir garsinės kalbos, ji gali turėti svetimšios kalbos žodžių (pavyzdžiui, anglicizmų), jai gali turėti įtakos kaimyninių šalių kalba. GK dažnu

atveju yra labiau sintetinė nei žodinė kalba. Kiekviena GK yra atskira kalba su savomis taisyklėmis ir sava gramatika.

Singleton ir Tittle'as teigia, kad į kurčiųjų bendruomenę neturėtų būti žiūrima kaip į negalią turinčią grupę, bet kaip į bendruomenę, turinčią išskirtinę kultūrą ir kalbinę mažumą (Singleton, Tittle 2000, 224). Tačiau čia pat išskiria du aspektus, kuriais argumentuoja teiginį, kad GK bendruomenė visgi yra kitokia nei kalbinės mažumos bendruomenė:

- 1) labai mažai gimtakalbių. Maždaug 90 proc. kurčiųjų vaikų gimsta girdinčiųjų šeimoje (Lande 2023). Kitose kalbinių mažumų bendruomenėse vaikų kalba yra tėvų gimtoji kalba. O GK „šaknys“ yra neegzistuojančios, nes kalbinė bendruomenė yra nuolat atsinaujinanti;
- 2) ribota prieiga prie garsinės ir rašytinės kalbos išmokimo. Nesvarbu, kiek laiko klausos sutrikimą turintis žmogus gyvena tam tikroje šalyje, garsinė ir rašytinė tos valstybės kalba jam niekada nebus visavertiškai pasiekama. Bandant išmokyti kalbą natūraliu būdu, t. y. tiesiog stebint aplinką, skaitant iš lūpų, yra labai sunku, kai besimokantis beveik ar iš viso neturi supratimo apie garsinę kalbą, jos gramatiką apskritai. Taip pat net jei vizualiai galima matyti kalbos tekstą, pirmiausia reikia išmokyti tos kalbos raštą skaityti, suprasti rašto logiką, o tai padaryti be pirminių žinių apie kalbą yra praktiškai neįmanoma.

Taigi, GK kalba nėra tapati garsinei mažumos kalbai. Kaip jau minėta anksčiau, GK gramatika skiriasi nuo garsinės kalbos gramatikos. Skirtingai nei garsinė kalba, GK išreiškiama gestais: rankos (plaštakos forma, padėtis, vieta ir judesio kryptis) ir įvairių kitų kūno dalių (antakių, galvos ir kūno) judesiais. Vieną iš lietuvių GK gramatikos aprašymų yra pateikęs gestotyriminkas Mantrimas Danielius (2018). Čia pateikiama trumpa reziumė: „Tam tikri erdvės taškai priešais kalbėtoją lemia gesto rodymo vietą ir kryptį, nuo kurios gali priklausyti veiksmo subjektas ir objektas, savybės priskyrimas vienam ar kitam asmeniui ar daiktui ir kita. Antakių ir galvos judesiai gali žymėti įvairias modalines reikšmes (klausimą, neigimą, nuosakas ir kita), sakinio temą, t. p. perteikia įvairias prieveiksmines reikšmes. Judesio pobūdis dažnai skiria daiktavardį nuo veiksmažodžio, įvykio veikslą nuo eigos veikslų, daugiskaitą nuo vienaskaitos. Daiktų padėtis, judėjimas ir erdvės santykiai nusakomi polisintetinėmis gestais (dažniausiai veiksmažodinės reikšmės), kurių forma priklauso nuo kalbamos situacijos: plaštakos forma žymi daikto formą, padėtis, vieta ir judėjimas – atitinkamai daikto padėtį, vietą ir judėjimą. Nesant gesto, sąvokai (pvz., tikriniam vardui) parodyti pasitelkiama daktilologija“ (Danielius 2018). Vienas iš konkrečių pavyzdžių, kuo skiriasi lietuvių garsinė kalba ir lietuvių GK yra tai, kad lietuvių GK nėra linksnių ir tai turi svarią reikšmę mokantis lietuvių garsinės kalbos. Šis ir kiti skirtumai taip pat atsispindi kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų rašytinėje kalboje.

Kaip minėta anksčiau, lietuvių garsinė kalba ir lietuvių GK turi kitokią gramatiką, struktūrą, yra labiau sintetinė – šiais ir kitais teiginiais pabrėžiama, kad šios kalbos yra skirtingos. Tačiau tarp šių kalbų yra tarpinis taškas – kalkinė GK. Tai yra kalbėjimo būdas, kai kiekvienam garsinės kalbos žodžiui pritaikomas gestas, tačiau kalbama remiantis garsinės kalbos gramatika. Tačiau kalbėjimo kalkiniu būdu negalima prilyginti kalbėjimui

GK. Šio tyrimo informantai, kurie yra aktyvūs Lietuvos kurčiųjų bendruomenės nariai, teigė, kad kurčiųjų bendruomenėje vyrauja įvairios nuomonės apie kalkinės GK vartojimą. Neigiamą požiūrį turintys teigia, kad, vartojant tokią kalbą, GK yra sumenkinama, o daugelis kurčiųjų mokyklose buvo mokyti girdinčiųjų, mokiusių būtent šia kalkine kalba, ir turėjo neigiamų patirčių. Kita vertus, kalkinė kalba yra lyg „tiltas tarp lietuvių žodinės ir lietuvių gestų kalbos“ (Danielius 2018). Toks kalbėjimo būdas tinkamas apkurtusiems, kurių gimtoji kalba yra lietuvių garsinė kalba, bei kurčiųjų giminaičiams, kurie neišmoko GK. Taigi bendravimas kalkine kalba yra svarbi ir paplitusi bendravimo forma, tačiau nėra tolygi GK ir nėra visavertė.

Grįžtant prie daugiakalbystės su GK, reikia pabrėžti, kad nuo įprastos daugiakalbystės tai iš esmės skiriasi tuo, kad kurtieji neturi galimybės išmokti kalbėti garsine kalba, nors, žinoma, gali išmokti jos rašytinę formą, o girdintieji turi galimybę išmokti bendrauti GK. Jau minėtame straipsnyje „Deaf Parents and Their Hearing Children“ [„Kurtieji tėvai ir jų girdintieji vaikai“] (Singleton, Tittle 2000) teigiama, kad reikia primygtinai reikalauti, kad visi girdintys šeimos nariai laisvai kalbėtų GK ir kad kurčiajam šeimos nariui būnant kartu būtina pereitų į bendravimą GK. Kitu atveju tai daro neigiamą įtaką vaikų ir tėvų santykiams ir stipriam tėvų vaidmeniui išlaikyti: „Jei girdintys vaikai, kurtiesiems tėvams būnant kartu, turi paralelius, atskirus nuo jų pokalbius, tarp jų atsiranda atskirtis, tėvams sunku stebėti, kontroliuoti vaikų bendravimą ir išlaikyti savo, kaip veiksmingų tėvų, vaidmenį“ (Singleton, Tittle 2000, 230). Nors šią situaciją ir būtų galima sugretinti su emigracijoje gyvenančių šeimų situacija, kai tėvai kalba savo kalba, o vaikai – gyvenamosios šalies kalba, vis dėlto esminis skirtumas, kaip jau minėta, galimybė išmokti kalbą.

5. Tyrimo rezultatai

5.1. Šeimos kalbų politikos strategijų numatymas ir keitimas

Informantų klausta: „Ar sužinojė, kad jums gims girdintysis vaikas, diskutavote, aptarėte planą su partneriu, kaip ugdykite vaiką? Jei taip, koks jis buvo?“; „Kaip pasijutote, kai sužinojote, kad jums gims girdintysis vaikas?“ Šiais klausimais siekta išsiaiškinti, ar kalbų politikos strategijos šeimose buvo sąmoningai aptartos, kokios to priežastys.

Pirmoji šeima. Pradėti nagrinėti šią temą vertėtų nuo vyriausio vaiko – sūnaus1. Tėtis1 ir mama1 pradėjo kurti šeimą, kai sūnui1 buvo 3,5 metų, taigi, kai jis jau buvo įsisavinęs lietuvių garsinę kalbą. Nors sūnus1 gimė šeimoje, kurioje biologinis tėtis turėjo klausos sutrikimą, per interviu mama1 neminėjo, kad būtų sudarytas koks nors kalbinis planas:

(5) Mama1: *Ar aš prieš tai apie tai galvojau? Ne, visiškai. Žinojau, kad jeigu jisai bus girdintis, bendrausiu [garsine] lietuvių kalba, jei bus neprigirdintis ar kurčiasis, bendrausiu lietuvių gestų kalba, aš tiesiog nesukau galvos, tikrai jokio skirtumo.*

Paklaustas, ar, kai sužinojo, kad draugės sūnus1 yra girdintysis, diskutavo, kartu sudarė planą, kaip visi kartu bendraus, kaip vyks ugdymas, jis atsakė:

- (6) Tėtis1: *Nebuvo taip, kad imčiau jaudintis, galvoti, ką čia reikia daryti. Gal nebuvo, kad galėtumėm tartis, kad reikia jį mokyti kalbėti ar gestų kalbos, kažkaip natūraliai mums pavyko susitarti. O mes tarėmės kažką? [Klausia mamos1, kuri buvo ir šio pokalbio vertėja.] <...> Dažnai kalbėjomės apie tai, kad turbūt geriausia gestų kalba bendrauti, kad gali kilti ginčų, jei nesuprasime vieni kitų.*

Mama1 kiek plačiau papasakojo apie šią situaciją. Pasak mamos1, kalbų politikos strategijos iniciatorius pirmiausia buvo tėtis1:

- (7) Mama1: *Tada supratom, tada kilo tas klausimas, kaip mes turime bendrauti, jeigu aš su vyru bendrauju gestų kalba, o su sūnumi garsine lietuvių kalba? Ir tada mes visi trys susitarėme. Nes Tėtis1 tada pasakė: „Jūs galite ir kalbėti, galite išmokti gestų kalbą [sūnus1 tada nemokėjo gestų kalbos], o aš negaliu išmokti girdėti ir kalbėti, aš negaliu. Aš tiktai galiu gestų kalba bendrauti. Jeigu mes norime visi gerai sutarti, suprasti vieni kitus be kitų pagalbos, mes turėtume visi bendrauti viena kalba.“ Ir mes tada iš karto priėmėm tą sprendimą, kad taip, taip ir padarysim. Bet sūnui tada reikės išmokti tą kalbą, nes tik aš mokėjau gestų kalbą. Tai inicijavo tėtis1, o vėliau, kai sūnus1 tapo vyresnis, tai su juo pradėjom kalbėtis, nes vis pabendraudavom ta kita [garsine] kalba ir vyrui kildavo klausimų, apie ką mes šnekamės. Tai mes tada, jau labiau aš iniciatyvą parodžiau, kad nepamirškime bendrauti gestų kalba.*

Tiek mama1, tiek tėtis1 teigė, kad negalvojo daryti specialaus plano prieš susilaukiant dukros1, kadangi jei ji būtų gimusi girdinti, mama1 ir sūnui1 tai nesudarytų problemų, o tėtis1 jau buvo išmokęs bendrauti su girdinčiuoju, anksčiau GK nemokėjusiu, sūnumi1. Jei dukra1 būtų gimusi kurčia, tai taip pat nesukeltų problemų, kadangi su tėvais bendrautų jų gimtąja kalba, o brolis (sūnus1) taip pat jau turėjo praktikos bendraujant su kurčiuoju tėčiu1. Kai gimė dukra1, vis dėlto teko pergaltvoti iš naujo, kadangi šeima didėjo, struktūra sudėtingėjo, tad reikėjo imtis konkrečių sprendimų. Tada plano vykdymo lygiaverčiais iniciatoriais tapo ir mama1, ir sūnus1:

- (8) Mama1: *Kai gimė dukra, tada aš, tada man dar svarbiau, kad mes visi vieni kitus su-prastume. Tai, kai gimė dukra, tai dar dažniau priminti tekdavo. Bet būdavo ir sūnus pasako, mama, tu pamiršai. Tu dabar su manim šneki, o ten sesė yra. O jeigu atsisuks ir pažiūrės? Taip, sakau, teisingai. Nu, gyvenam ir mokomės. Tikrai iš karto neišeina.*

Taigi kalbų politikos strategija šeimoje buvo sudaryta, jos bandoma laikytis: kai visi šeimos nariai yra kartu, visi privalo bendrauti tik GK. Visgi, remiantis mamos1 pasakojimu, natūrali kalbėjimo praktika garsu, jai įprasta bendraujant su sūnumi1, kartais paima viršų. Todėl mama1 supranta, kad nuolatos reikia priminimo laikytis šeimoje priimto bendravimo būdo:

- (9) Mama1: *Suprast suprantam, bet įgyvendinti praktiškai tikrai sudėtinga. Tiesiog pasimiršta. Arba reiktų tiesiog užsikimšti ausis, gal tada natūraliai nebekalbėtume.*

Taigi galima daryti išvadą, kad visi pirmosios šeimos nariai supranta susitarimo prasmę, todėl visi stengiasi jo laikytis, nors ne visada pavyksta.

Verta paminėti mamos1 patirtį vaikystėje, kadangi ji užaugo kurčiųjų tėvų šeimoje ir turi silpną klausos sutrikimą, taigi šio darbo kontekste ją iš dalies galima priskirti kaip girdinčiąją kurčiųjų tėvų šeimoje. Matyti įdomi skirtis tarp ankstesnės kartos tėvų kalbų politikos strategijų pasirinkimo ir šiame tyrime analizuojamų šeimų kalbinio elgesio. Mamos1 kurtieji tėvai manė, kad geriausias būdas lavinti vaiko garsinę kalbą yra bandyti su juo kalbėti garsu, tačiau, kadangi patys yra prasti kalbėtojai, jų kalbėsenos praktika turėjo blogos įtakos kalbinei vaiko raidai. Mama1 pasakoja:

(10) Mama1: *Tėvai bandė su manimi kalbėti nuo mažų dienų, nors jie patys kurtieji. <...> Dėl to, nes ką man sakydavo (žodžiu) tėvai, man vis tiek nebuvo labai aišku. <...> Aš to neatkartodavau. Tada mano tėvai pastebėjo, kad aš pradėdau bendrauti gestų kalba. Aš jiems pasakydavau per gestus, ne per žodinę kalbą.*

Taigi tokia tėvų pasirinkta kalbų politikos strategija turėjo neigiamą rezultatą: mama1 teigia, jog turėjo tarimo problemų, kadangi garsinė kalba, kurią girdėjo, buvo netaisyklinga:

(11) Mama1: *Kiek aš pamenu, mane pas specialistus vedė, tada logopedai buvo. Ne, mano kalba nebuvo gera. Auklėtoja tai pastebėjo. Ai, ne. Mama mane nuvedė į įstaigą, kur tikrina tą raidą, būtent neprigirdinčių vaikų. Tai pasakė, kad pas mane nėra raida tokia, kaip kalbos raida turėtų būti.*

Dėl šios vaikui nepriimtinos praktikos, atsirado ir neigiamas požiūris į garsinę kalbą. Šis negatyvus požiūris darė įtakos ir socialinei veiklai, kadangi, būdama maža, pasak pasakojimų, ji vengdavo bendrauti su girdinčiaisiais ir darželyje būdavo vieniša:

(12) Mama1: *Aš lankiau darželį, bet, aš pamenu, nelabai norėjau kalbėti su kitais, nes man tai atrodė svetima. Man ta žodinė kalba, man tai buvo svetima. Aš nelabai norėjau bendrauti su kitais [girdinčiaisiais].*

Svarbu paminėti ir tai, kad šioje šeimoje vaikų garsinės lietuvių kalbos mokymui taip pat nebuvo sudarytas specialus planas. Mama1 yra silpnai neprigirdinti, taigi bendrauja ir garsine kalba, taip pat, pasak jos, maždaug 50 proc. jos giminių, su kuriais šeima bendrauja, yra girdintieji. Todėl šeima nesibaimino dėl sūnaus1 kalbos raidos ir nesistengė specialiai jo vesti į veiklas su girdinčiaisiais.

Antroji šeima. Pasak tėčio2, pirmojo vaiko be klausos sutrikimo gimimas buvo šiek tiek netikėtas, buvo numanoma, kad gims kurčias ar neprigirdintis vaikas, nes šis genas dominuoja tėčio2 šeimoje. Tėtis2 nurodo, jog žmona tikėjosi girdinčio vaiko, o mama2 sako priešingai, kad vaikas be klausos sutrikimo jai buvo didelė nuostaba, todėl „net nežinojo, kaip elgtis“. Tėtis2 teigia, kad savo plano šeimoje jie nekūrė, nutarė remtis kitų šeimų patirtimi:

(13) Tėtis2: *Buvo šiek tiek pabendravimo [apie planą šeimoje]. O kai tik sužinojom, nieko tokio. Natūraliai tiesiog pasikalbėjom, kad yra nemažai kurčiųjų šeimose gimusių girdinčiųjų vaikų. Apskritai nereikia bendrauti kalbant [garsu] vien dėl to, kad jie yra girdintieji, kad mes tikrai galime bendrauti su savo vaikais savo gimtąja kalba... Va, tiek žinojom ir taip viskas klostėsi.*

Mama2 pripažįsta, kad iš pradžių nežinojo, kaip derėtų tinkamai elgtis, tačiau vėliau nurimo, pradėjo į situaciją žiūrėti kaip į esamą realybę ir, gavusi patarimų iš kitų kurčiųjų tėvų, turinčių girdinčiuosius vaikus, nebeplanavo, „kaip reikėtų ką daryti“:

(14) Mama2: *Be to, mes dalijamės tarp kurčiųjų tėvų, kurie turi girdinčius vaikus, ir jie sakė, kad į tai reikia visai natūraliai žiūrėti. kažko specialiai daryti nereikia.*

Paprašytas patikslinti, ar nesiėmė sudaryti specialaus plano dėl girdinčio vaiko ugdymo, nes pažinojo tokių šeimų, kurios galėjo duoti pavyzdį, tėtis1 atsakė:

(15) Tėtis2: *Taip. Šie laikai, dabar... Anksčiau būtų buvę sudėtingiau, nes tos informacijos mažai buvo, o dabar... Be problemų.*

Taigi pagalbos, patarimo, idėjų ieškojimas apsiribojo kurčiųjų bendruomene. Informantai neminėjo, kad būtų ieškoję informacijos šia tema akademinėje srityje, tačiau šio straipsnio autorės gali patikslinti, kad lietuvių rašomąja kalba tokio tipo informacijos rasti nepavyksta. Tačiau galimai informacijos galima rasti internete, vaizdo klipuose GK, kurios girdintieji nemoka. Ir kituose tyrimuose jau atrasta, kad kurčiųjų bendruomenėje svarbiais klausimais dažniau kreipiamasi į bendruomenę, vienas į kitą, nei informacijos ieškoma išoriniuose šaltiniuose, „kurtieji paprastai kreipiasi vieni į kitus dėl prasmingų pokalbių ir artimos draugystės, informacijos apie tėvystę ir šeimos jausmą“ (Singleton, Tittle 2000, 226).

Šioje šeimoje taip pat nebuvo sudarytas joks specialus planas, kaip vaikai išmoks lietuvių garsinės kalbos. Visi mamos2 giminės nariai yra girdintieji, o su girdinčiais vaikų seneliais (mamos2 tėvais) šeima praleidžia daug laiko kartu (atvažiuoja paviešėti į kaimą, kartu švenčia šventes ir t. t.). Taigi, antrosios šeimos informantai įvardijo, kad buvo tikėtasi, kad vaikas garsinės lietuvių kalbos išmoks iš senelių. Šis sprendimas pasitvirtino, tad su dukra2 daro (ir ketina daryti) tą patį. Kaip ir pirmoji šeima, mama2 ir tėtis2 patikino, jog taip pat nesistengė vaikų vesti į veiklas su girdinčiais, kad tokiu būdu lavintų(si) jų garsinę kalbą. Tiesa, nesistengiama ne tik vesti į veiklas su girdinčiais, bet ir su kurčiais.

Iš mamos2 atsakymo matyti, kad veiklos buvo renkamos pagal temą, o ne pagal tai, ar dalyvaus girdintieji ar kurtieji:

(16) Mama2: *Man tiesiog būna įdomu, kai žinau, kad ir vaikui bus įdomu, tai mes tada keliaujam, dalyvaujam. O specialiai ieškoti, kad būtų renginys tarp kurčiųjų vaikų, ne, nebūtinai. Sūnaus2 paklausiu, ar nori ten dalyvauti. Jei taip, tada mes važiuojam.*

Pasak kurčiųjų studijų ir kurčiųjų švietimo žurnale pateiktos informacijos, nebūtina ieškoti specialios aplinkos vaiko kalbiniam ugdymui, kadangi įprastai girdinčiųjų vaikų,

augančių kurčiųjų tėvų šeimoje, kalbiniai gebėjimai vystosi atitinkamai pagal amžiaus grupę: „Dauguma girdinčiųjų vaikų, turinčių kurčiuosius tėvus, kalba ir kalbėsena vystosi normaliai, jei jų šeiminių gyvenimas yra normalus ir jie susiduria su normaliai girdinčiais kalbėtojais (užtenka apie 5–10 val. per savaitę)“ (Singleton, Tittle 2000, 225).

Kadangi, tėvų nuomone, bendraujant su pirmuoju vaiku viskas klostėsi sklandžiai, nutarė taip pat elgtis ir su antruoju. Tai nepasikeitė ir vaikams paaugus, nutarta viską daryti taip, kaip išei, kartu semiantis patirties iš sėkmingos praktikos auginant pirmąjį vaiką. Nors, atsakydama į šį klausimą, mama² teigė, jog nieks nepakito auginant antrąjį vaiką, kitoje pokalbio vietoje ji prasarė, jog, auginant pirmąjį vaiką, ji bandydavo versti save ir kalbėti garsiniais žodžiais, o vėliau tai nustojo daryti, taigi, gimus dukrai², tokios praktikos taip pat nebesilaikė:

(17) Mama²: *Bandžiau kalbėti, nors mano kalba nėra aiški, jaučiau, kad lipu per save, bandau ten pasakyti „ateik, negalima...“; na, vieną kitą žodį, bet ne visą sakinį.*

Kitas skirtumas, kurį galima išvelgti mamos² bendravime su vaikais yra tas, kad, gimus dukrai, nutarė šį kartą nebevertoti „paprastesnės“ GK su naujagime. Tai buvo gana įprasta praktika sūnaus² kūdikystėje. Jie nusprendė nuo pat gimimo su dukra² bendrauti visaverte GK:

(18) Mama²: *Vat, atsiradus antram vaikui, jau įgūdžių turiu, taip. Su dukra² bendrauju kaip lygus su lygiu. Nėra taip, kad reikėtų palengvinti. Teko pasiklausti vienos kitos šeimos, kuri auginą tokius vaikus, ir, kai jie pasakė, kad tikrai nieko palengvinti daryti nereikia, dabar su dukra² daug paprasčiau.*

Tėtis² per interviu lyg paantrino mamai², iš jo komentaro matyti, kad neplanuojama keisti ugdymo plano auginant dukrą²:

(19) Tėtis²: *Aš manau, kad nelabai kas skirsis. Specialiai tikrai nesistengėm, natūraliai viskas vyksta. Mes bendraujame taip, kaip su sūnumi², išėję į lauką, viską rodome gestų kalba ir specialiai nieko nedarom.*

Paprašytas patvirtinti, ar turėjo omenyje tai, kad su dukra² bendraus tokiu pat būdu kaip ir su sūnumi², nes auginant pirmąjį vaiką viskas pasisėkė ir pasiteisino, tėtis² patvirtino:

(20) Tėtis²: *Taip, teisingai. Yra gal šiek tiek papildomai... Na, kadangi patirties turime su pirmuoju vaiku, nebėra tų kažkokių dvejonų, tiesiog tiesiai šviesiai viskas vyksta.*

Iš gautų atsakymų galima numanyti, kad kalbinių problemų šeimoje nėra arba jos nėra didelės, kadangi nesukėlė nepatogumų ir tam neprireikė pokalbio. Taip pat manytina, kad su komunikacijos nesklaidumais galimai dar tik bus susidurta ateityje, kadangi kol kas abu vaikai yra gan mažo amžiaus.

Įdomu tai, kad mamos¹ vaikystės padėtis labai panaši į sūnaus², tačiau jis, skirtingai nei mama¹, labai noriai kalba garsine kalba ir yra be galo šnekus. Situacija skiriasi tuo, jog sūnaus² šeima nevertė savęs kalbėti su sūnumi žodine kalba, tik iš pradžių bandė sakyti kelis garsinius žodžius, paskui nustojo dėl nenatūralumo, 50 proc. giminių yra girdinčiųjų

(šiek tiek daugiau, jei skaičiuojama ir maža dalis tėčio² girdinčių giminių), tad vaikas turi pakankamai kalbinės įvesties artimoje, jam natūralioje nuo gimimo, aplinkoje.

Trumpas apibendrinimas. Iš šiame poskyryje aptartos medžiagos galima matyti, kad, prieš gimstant girdinčiam vaikui tiriamosiose kurčiųjų šeimose, detali kalbų politikos strategija nebuvo numatyta. Visi informantai minėjo, kad neišsigąsti jiems padėjo kitų šeimų, esančių tokioje pačioje situacijoje, patarimai. Taigi, galima sakyti, jie perėmė kitų panašioje situacijoje esančių šeimų kalbinę patirtį ir elgėsi taip, kaip buvo elgiamasi tose šeimose. Iš kitų šeimų perimtas ne tik kalbinis elgesys, bet jos taip pat padėjo ir nusiraminti, jaustis tvirčiau dėl savo sprendimo. Iš esmės buvo nutarta visiems kartu esant bendrauti GK, nors tam prireikė tam tikrų pastangų ir tvirtumo. Kaip jau minėta, toks planas, pagal Singleton ir Tittle'ą (2000), taip pat sustabdo kelių potencialiam tėvų vaidmens įtakos mažėjimui.

Pirmoji šeima buvo sukurta, kai sūnui¹ buvo 3,5 metų ir jis mokėjo tik garsinę lietuvių kalbą. Tuomet buvo susitarta, kad, visiems esant kartu, bus kalbama GK, jam reikėjo jos mokytis, be to, sūnui¹ ir mamai¹ visada reikėjo sau priminti, kad reikia bendrauti GK, nors jiems natūrali buvo garsinė lietuvių kalba. Šis klausimas tapo dar svarbesnis gimus kurčiajai sesei. Šios strategijos iniciatorius buvo kurčiasis tėtis¹, kuris motyvavo tuo, kad kiti šeimos nariai GK išmokti gali, o jis kalbėti garsu išmokti negali.

Antroje šeimoje tėvai iš kitų šeimų perėmė nuostatą, kad su vaikais gali bendrauti savo gimtąja GK, kad jiems nereikia su girdinčiais vaikais bendrauti garsine kalba, nors mama² prisipažįsta, kad kai kuriuos žodžius pirmajam vaikui tarusi ir garsine kalba, taip pat kad kalbėjusi supaprastinta GK. Iš to matyti, kad mama² nesijautė labai tvirtai arba elgėsi taip, kaip buvo įprasta jos tėvų kartoje, tokią strategiją atskleidžia mamos¹ vaikystės patirtis. Šeima pripažįsta, kad, gimus antram vaikui, nebebando su juo kalbėti garsine kalba ir nesupaprastina GK ir kad priėmus šiuos sprendimus, jiems pasidarė lengviau.

Taip pat matyti, kad garsinės lietuvių kalbos išmokimas paliktas natūraliai savieigai tikintis, kad užteks įvesties iš aplinkos, bendraujant su giminėmis ir pan. Kadangi mama¹ yra silpnai neprigirdinčioji, tas nėra aktualu sūnui¹, nes jo pirmoji kalba yra lietuvių garsinė kalba, o antrojoje šeimoje seneliai yra girdintys. Nebuvo nutarta vystyti vaikų lietuvių garsinę kalbą ar lietuvių GK specialiai vedant į užsiėmimus su kurčiaisiais ar girdinčiaisiais.

5.2. Ginčo situacija

Svarbu išnagrinėti keletą praktinių situacijų, kuriose atsiskleidžia, kaip veikia šeimos kalbų politika. Vienas iš šnekos įvykių, vykstančių šeimoje – ginčas. Lingvodidaktikos terminų žodyne (2012) pateiktame paaiškinime nurodyta, kad ginčas yra tam tikra šnekos aktų kompozicija, iš šnekos aktų susidedanti komunikacija, lemiamą socialinių normų, kultūros veiksnių, papročių, elgsenos normų. Ginčą įdomu tyrinėti, kadangi jam vykstant nebegalvojama apie kalbinius susitarimus, o elgiamasi taip, kaip tuo metu pavyksta, tikėtina, kad kartais specialiai elgiamasi priešingai nei susitarta. Kita praktinė situacija, kurioje gali kilti bendravimo sunkumų, nes bendraujant pritrūksta žodžių, bus aptarta kitame 5.3. skyriuje.

Pirmojoje šeimoje auga du vaikai: stiprų klausos sutrikimą turinti dukra1 (7 metų) ir girdintis sūnus1 (13 metų). Kai mama1 su sūnumi1 ginčijasi ar barasi prie kitų šeimos narių, jie ginčijasi paraleliai vartodami tiek lietuvių garsinę kalbą, tiek GK, nors mama1 pripažįsta, kad tuo metu vartoja kalkinę GK. Ji aiškina, jog taip daro, nes laikosi šeimos susitarimo, kad kai visi šeimos nariai yra kartu, vartoja GK, kad visi suprastų, apie ką vyksta pokalbis. Vis dėlto mama1 pripažįsta, jog, emocijų užvaldyti, ji ir sūnus1 bardamiesi kartais pradeda vartoti vien tik lietuvių garsinę kalbą. Kai mama1 ir sūnus1 yra tik dviese, ginčijantis visuomet vartoja tik lietuvių garsinę kalbą. Kilus nesutarimams tarp tėčio1 (kurčiasis) ir sūnaus1 (girdintysis), jie daugiausia bendrauja kalkine GK. Tėtis1 teigia, kad bendrauti kalkine GK jam labai nepatinka, tačiau, jei pastebi, kad sūnus1 nesupranta, pradeda kalbėti kalkine GK, taip pat prideda balsą. Paklaustas, kodėl vartoja ir balsą, tėtis1 atsako:

(21) Tėtis1: *Nežinau, kodėl, gal dėl to, kad jisai girdintysis ir pajaustų, kad aš esu piktas. Kurtieji šiaip nepyksta garsais vienas su kitu, jų net nereikia. Bet aš turbūt taikausi prie sūnaus, kad jis išgirstų.*

Informantas taip pat įvardija, kad abu vaikai kartais manipuliuoja jo klausos sutrikimu ir, nebenorėdami dalyvauti ginče, nebepalaiko akių kontakto:

(22) Tėtis1: *Jis puikiai žino, kad aš esu kurčiasis ir kažkas yra ne taip, kad nenusisukty, kai supykstu, nes nebegalėsiu pabaigti. Nes buvo tokių situacijų, kai nususukdavo. Kai aš nebaigdavau, jis nususukdavo.*

Tėtis1 pripažįsta, kad tokios situacijos su sūnumi jau nebevyksta, kadangi jam buvo sėkmingai paaiškinta, kodėl taip daryti negalima. Paklaustas, ar dukra1 (stipriai neprigirdinti) taip pat nenulauko akių kontakto, kai nebenori dalyvauti konflikte, atsakė teigiamai ir komentavo:

(23) Tėtis1: *Kiek kartų aš esu sakęs jai, kad ji nenusileistų, nenusisukty, nes aš sakau: „Gerai, aš tada pradėsiu kalbėti, tu gal tada iš viso nieko nebesuprasi.“ Tiesiog pavyzdį kiekvieną kartą suteikdavau. Nu, ji nenori, bet ji žiūri.*

Taigi ir dukra1 mokosi laikytis susitarimo ir neužsimerkti, nenusisukti. Tuo metu, kai tėtis1 barasi su dukra1 (stipriai neprigirdinti), tėtis1 visada vartoja GK ir kartais rikteli. Komentuodamas balso vartojimą barnyje su dukra, jis teigia:

(24) Tėtis1: *Būna, kartais rikteliu, kad jinai atsisukty, nes jinai šiek tiek girdi. Tada rikteliu, kad į mane atsisukty. O kam man šaukti? Aš emociją parodau piktą, susiraukęs veidas ir gestai kitokie pasidaro.*

Mama1 pokalbyje taip pat mini tokį dukros elgesį ir pabrėžia, kad tai vaiko ugdymą daro žymiai sunkesnį. Kadangi, besibardama su sūnumi, ji gali veiksmingai nurodyti sąlygas (pasakydama žodžiu), kas atsitiks, jei jis elgsis netinkamai, net sūnui1 nelaikant akių kontakto. Su dukra1 yra kitaip, šnekos aktas stringa jai nebepalaikant akių kontakto.

Tokiais atvejais mama¹ tapšnoja per petį, kartais rikteli – taip bando atkreipti dėmesį. Mama¹ nemano, kad tai didelė problema, jos nuomone tokia:

(25) Mama¹: *Čia tos GK ir trūkumas, ir privalumas. Kai nenori, gali nieko negirdėti.*

Antrojoje šeimoje auga du vaikai: dukra² (1 metai) ir sūnus² (6 metai), abu girdintieji. Kadangi dukra¹ yra tik vienerių metų amžiaus, tad šiame skyriuje bus aprašomi tik ginčai su sūnumi¹. Mama², paklausta, kaip vyksta ginčai su sūnumi², atsako, kad šiuo metu – tik lietuvių GK. Anksčiau, kai buvo mažesnis, išreikšti pyktį gestais jam suprantamu būdu buvo sudėtinga, tad tekdavo elgtis taip:

(26) Mama²: *Žodine kalba tą pyktį išreikšti: ir veido išraiška, ir balso tonas, o dabar, kai didesnis, tai užtenka gestų kalba išreikšti.*

Mama² pabrėžia, kad besipykstant sūnaus² lietuvių GK yra labai aukšto lygio, jam puikiai pavyksta šio registro kalbinę informaciją įsisavinti ir vartoti. Ji komentuoja:

(27) Mama²: *Oi taip, dar ir kokie gestai! Mama parodo jam, jis tą patį mamai parodo. Aš rimtai jums sakau, copy paste [nukopijuoti ir įklijuoti].*

Mama² teigia, kad nepastebėjo, jog per barnį vaikas imtų vartoti ir garsinę lietuvių kalbą emocijoms reikšti, tačiau prideda, kad sūnus² slaptai vartoja garsinę kalbą, mamos nuomone, nepasitenkinimui išreikšti:

(28) Mama²: *Ai, nors taip, būna, kad jis nueina, ir, matau, burba sau kažką po nosim, tai nežinau, ar dėl to, kad aš negirdėčiau. Būna aš pribėgu, klausiu, ką jis pasakė, sako, kad nieko nesakė, bet aš mačiau iš lūpų, kad kažką sakė...*

Paklausta, ar vaikas kaip nors kitaip manipuliuoja jos klausos sutrikimu per konfliktą, pavyzdžiui, užsisuka, nebepalaiko akių kontakto, mama² atsako teigiamai. Iš 29 pavyzdžio matyti, jog vaikas dažnai pasirenka vengti nemalonus konflikto nebepalaikydamas akių kontakto. Šiai situacijai spręsti mama² vartoja garsinius žodžius. Taip pat ji dalijasi savo darbo patirtimi su kurčiaisiais vaikais, su kuriais ginčytis yra žymiai sunkiau:

(29) Mama²: *Oi, patikėk. Nusisuka, o tada pradėdu kalbėti. Man pasisekė, kad galiu kalbėti, būtų viskas. Turėčiau jį pagauti, atsukti, kad jis mane matytų. Dirbu kurčiųjų ir nepri-girdinčiųjų mokykloje ir man buvo keista bartis su vaikais kurčiaisiais, nes, kai pradėdu, jie nusisuka ir nueina, nuleidžia galvą, užsimerkia. Nes aš pripratau prie savo vaikų, kad jeigu jie ignoruoja, aš tada pradėdu kalbėt. Ir tada jau suprantu, ką jaučia tėvai, auginantys kurčiuosius vaikus, nes jiems dar sunkiau.*

Šį sūnaus² elgesį, bandymą nebedalyvauti barnyje, įvardijo ir tėtis². Iš 30 pavyzdžio matyti, kad tėtis² naudoja kitokią strategiją per ginčus su sūnumi², kai sūnus² nebepalaiko akių kontakto. Kadangi, skirtingai nei mama², jis nekalba, tėčio² strategija yra apie iškilusias problemas pakalbėti emocijoms atslūgus, kai sūnus² nebebūna linkęs užsimerkti ar nusisukti:

(30) Tėtis2: *Oi, būna, tikrai būna. Nususuka ir nebenori matyt. Taip, visada su vaikais taip būna. Aš palaukiu, kol emocijos nuslūgs, ir va tada mes pasikalbam. Iš karto [aiškintis] mums nesiseka, nes gali užsiliepsnoti visos tos emocijos, tai palieku vaiką.*

Trumpai apibendrinant šį poskyrį, matyti, kad ginčijantis, barantis komunikacija visais atvejais vyksta GK, tačiau su priedais. Visi, kas gali produkuoti garsą, jį vartoja tam, kad atkreiptų dėmesį, parodytų autoritetą, leistų suprasti ginčo lygmenį. Visi informantai įvardijo tą pačią problemą, vykstančią per ginčus su vaikais – jų manipuliacija tėvų klausos sutrikimu ir akių kontakto nutraukimu, tokiu būdu sustabdant kalbinę giją.

Iš pirmosios šeimos komentarų galima daryti išvadą, jog su šia elgsena galima susitvarkyti ir tokį vaikų elgesį sustabdyti. Šios šeimos metodas – pasikalbėti emocijoms nuslūgus su vaikais ir paaiškinti, kodėl to negalima daryti, kodėl tai yra nepagarbu, duodant pavyzdį (pvz.: apsieičiant vaidmenimis), tuo pačiu leidžiant suprasti, jog nedalyvavimas konflikte jo neišspręs. Nors su dukra1 šios situacijos dar pasitaiko (nors rečiau), vyresnis sūnus1, supratęs šiuos anksčiau minėtus aspektus, taip nebesielgia. Dėl šių ir kitų priežasčių yra manoma, kad girdintieji vaikai, augę kurčiųjų tėvų šeimose, yra labiau empatiški, supratingi. Šie ir kiti socialiniai įgūdžiai minimi Paul'iaus M. Preston'o knygoje (1995) „Mother Father Deaf: Living Between Sound and Silence“ [„Motina tėvas kurtieji: gyvenimas tarp garso ir tylos“]: „Dauguma informantų atsverė bet kokius vaikystės trūkumus ir savo patirties privalumus, įskaitant tai, kad jie tapo brandesni, jautresni kitiems ir turi daugiau įvairios gyvenimo patirties“ (Preston 1995, 55). Antroje šeimoje elgiamasi panašiai, mama2, vaikui užsimerkus, imasi kalbėti garsu, o tėtis2 renkasi apie iškilusias problemas su sūnumi2 pakalbėti vėliau, nusiraminus, kai jis sugebės palaikyti akių kontaktą. Gali būti, kad pirmoje šeimoje tai sėkmingiau pavyksta įgyvendinti, nes vaikai didesni, labiau linkę įsijausti į tėvų situaciją.

5.3. Komunikacinės kompensacinės strategijos

Šiame poskyryje siekiama išanalizuoti kalbines situacijas, kai pritrūksta žodžių – kokios strategijos išsisukti iš padėties yra naudojamos tiek tėvų, tiek vaikų? Kokiu būdu kompensuojamas kalbinės informacijos trūkumas? Taigi šioje darbo dalyje bus analizuojami informantų atsakymai, susiję su kompensacinėmis strategijomis. Kai stringa komunikacijos gija, abu (visi) pokalbio dalyviai yra suinteresuoti išspręsti problemą.

Visų pirma, vertėtų trumpai apžvelgti, kas yra kompensacinės komunikacijos strategijos. Tai yra tokios strategijos, kuriomis siekiama kompensuoti žodyno trūkumą. Pasak Nandos Poulisse (1989), kompensacinės komunikacijos strategijos yra tos, „kurių imasi kalbos vartotojas, kad pasiektų norimą reikšmę, kai sužino apie problemas, kylančias kalbos planavimo etape dėl (jo paties) kalbos trūkumų“ (Poulisse 1989, 88). Vivian Cook (2008) siūlo visas, o ne tik kalbančiųjų ar besimokančiųjų svetimšios kalbos, komunikacines strategijas vadinti kompensacinėmis, nes iš esmės visos strategijos turi bendrą tikslą, kuris yra siekti kompensuoti žodyno trūkumą. Nors dažniau kompensacinės strategijos minimos kalbant būtent apie kalbančius ne gimtąja kalba, tačiau, tiek iš anksčiau minėtų

Poulisse, tiek iš Cook teiginių, galima matyti, kad šios strategijos gali būti pritaikytos ir kalbančiajam gimtąja kalba. Tas pačias kalbines kompensacines strategijas naudoja ir kalbantis gimtąja kalba, tiesiog jų dažniau prisireikia besimokantiems svetimiosios kalbos: „Šios kompensacinės strategijos yra kalbėtojo komunikacinės kompetencijos dalis, kuri prireikus gali būti pavartota bet kuria kalba, o ne būdinga tik mokantis K2“ (Cook 2008, 210). Toliau analizuojant remiamasi minėtų autorių strategijų klasifikacija.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, **pirmosios** šeimos nariai yra susitarę, kad, jei visi yra kartu, kalba tik lietuvių GK. Šeimos informantams buvo užduoti klausimai apie susikalbėjimą su sūnumi1, kurio pirmoji kalba, skirtingai nei tėvų ar sesės, yra lietuvių garsinė kalba. Paprašius mamos1 pakomentuoti situaciją, kaip jos sūnus1 elgiasi, kai kalbant kalkine GK jam nepavyksta išreikšti norimos informacijos arba kai jis pamiršta žodį (gestą), atsako, kad tokiais atvejais žodį jam pasufleruoja garsine kalba. Informantė teigia, kad iš sūnaus1 veido išraiškos, kūno kalbos suvokia, kai jis nebesupranta jam sakomos informacijos, tada balsu paklausia, ar jis suprato, jei ne, paaiškina balsu, ir, laikydamiesi šeimos susitarimo, grįžta į lietuvių GK. Mama1 taip pat nurodė, kad kai sūnus1 atsiduria tokioje situacijoje kalbėdamas su kitais šeimos nariais, sprendimo būdai būna kitokie: arba žodis parodomas abėcėle, arba prašoma mamos1 pagalbos:

(31) Mama1: *Bet, kai tėčiui bando pasakyti ar sesei, tai kartais prašo mano pagalbos, o kartais abėcėle parodo žodį, kurio nežino gesto, ir tada taip pavyksta susikalbėti.*

Iš 31 pavyzdžio matyti du kompensacijos būdai. Pirmasis, kai kalbantis remiasi savo gimtosios kalbos ištekliais – **perkėlimu** iš gimtosios kalbos, šiuo atveju – sūnus1 naudoja lietuvių kalbos abėcėlę. Antrasis, kai kalbėtojas kreipiasi pagalbos į kitą žmogų, šiuo atveju į mamą1, vadinamas pagalbos prašymu, **bendradarbiavimu**.

Tėčio1 buvo prašoma pakomentuoti sūnaus1 kompensacines strategijas. Informantas paaiškino, kaip jis pats elgiasi, kai sūnus1 nesupranta jam teikiamos informacijos. Jis nurodo, kad pirmiausia, jeigu sūnus1 nesupranta gesto, jis parodo vizualiai. Antra, renkasi keisti pasakojimo būdą:

(32) Tėtis1: *Jeigu jis kažko nesupranta, pradedu nuo kito galo pasakoti, nes kadangi aš moku pavaidinti, vizualiai parodyti.*

Šis būdas vadinamas **perfrazavimu**. Informantas teigia, kad šis būdas veiksmingas ir dažniausiai pasitvirtina. Verta paminėti, kad tėtis1 domisi GK poezija, ją rašo ir atlieka, tad jam priimtinausias ir veiksmingiausias būdas išaiškinti naują žodį (į šią reikšmę įeina ir gestas), konceptą, pasakojamą istoriją, yra vizualiai, pasitelkiant GK raiškos priemones ir galimybes. Taip pat svarbu paminėti, kad ką nors aiškindamas sūniui1 niekada nevartoja garso, kadangi jis nemoka tinkamai tarti žodžių, taigi tai neturi pridėtinės vertės norimai perteikti informacijai.

Antrosios šeimos informantų atsakymai šiek tiek skiriasi nuo pirmosios. Mama2 nurodo, kad pirmiausia, kai sūnus1 sužino naują žodį (pavyzdžiui, iš darželio), bet nežino, kaip jį perteikti gestais, jis bando aiškiai tarti, o mama1 bando skaityti iš lūpų, kadangi

moka tai daryti neblogai, ir supratusi parodo jam atitinkamą gestą. Galima sakyti, kad mama **remiasi kita kalba**. Tačiau anksčiau pasitaikydavo situacijų, kai žodžio nepavyksta perskaityti iš lūpų, tada informantė kreipdavosi pagalbos į savo girdinčius tėvus, taigi remdavosi **bendradarbiavimo strategija**. Tačiau dabar tikimasi, kad sūnus2 žodį galės parodyti abėcėle, ko iki šiol, dėl savo mažo amžiaus, jam padaryti nepavyko:

(33) Mama2: *[Sūnus2] pasako naują žodį, nežino ir gesto, ir vėliau sutinku tėvus ir labai prašau man paaiškinimo, ką jis norėjo pasakyti. Dabar mokome abėcėlės, kad jisai tą žodį bent abėcėle pasakytų. Nes jisai buvo per daug mažiukas, kad pasakytų. O dabar jau galės parodyti tą žodį, kurio gesto nežino.*

Iš pavyzdžio matyti, kad mama tikisi, kad vaikas išmoks dar vienos strategijos, **remsis kita savo gimtąja kalba** – lietuvių garsine kalba. Kai mama2 pavartoja naują, sūnui1 dar nežinomą gestą, ji, kaip ir mama1, iš kūno kalbos, veido išraiškos supranta, kada vaikas nebesuvokia informacijos:

(34) Mama2: *Jisai net veido išraišką tokią parodo, kad nesupranta, kas čia yra. Ir tada aš jam paaiškinu, pasakau žodžiu, kas čia per sąvoka. Tada jis įsidėmi ir kitą kartą supranta, vartoja.*

Tėtis2 nurodo, kad, jei nepavyksta suprasti vienas kito ar sūnus2 nesupranta kitų kurčiųjų GK, jis informaciją pakartoja, ir kaip tėtis1, papasakoja kitokiu būdu, **perfrazuoja**. Informantas taip pat įvardijo dar vieną pasitaikančią sūnaus2 taikomą strategiją, kai jis nesupranta, kas jam sakoma lietuvių GK. Tokiu atveju sūnus2 pasirenką tą žmogų ignoruoti, tai ypač dažnai pasitaiko bendraujant su vaikais, ir nebebendrauti. Cook (2008) taip pat aprašo **vengimą** kaip komunikacijos strategiją, tačiau kitu aspektu – kalbinių formų arba tam tikrų kalbinių funkcijų vengimą. Gali būti, kad sūnus ne visada pasiruošęs įdėti daug pastangų, kad komunikacija būtų sėkminga, kad kartais, ne su artimaisiais, jis renkasi lengvesnį kelią.

Apibendrinant galima teigti, kad į situaciją, kai girdintieji vaikai užmiršta gestą ar susiduria su nauju gestu / žodžiu, nesupranta, kas jiems rodoma, nežiūrima kaip į problemą, kadangi naudojama gana plati kompensacijos strategijų gama: taikoma lūpų skaitymo, tarimo balsu taktikos, pasitelkiama abėcėlė (perkėlimas), kreipiamasi pagalbos į girdinčius artimuosius (bendradarbiavimo strategija), perfrazavimo strategija, nors pasitaiko ir vengimo strategijos.

Išvados

Kaip nurodyta straipsnio įvade, šio darbo tikslas buvo išsiaiškinti, kokios šeimos kalbų politikos strategijos vyrauja tiriamosiose kurčiųjų ir girdinčiųjų šeimose, ir kaip šiose šeimose, kuriose tėvai turi klausos sutrikimą, vaikai išmoksta lietuvių gestų ir lietuvių garsinę kalbą, kaip jiems sekasi bendrauti. Taip pat buvo siekiama ištirti, ar šeimos kalbų politika sąmoningai apgalvota, kokia ji būna šeimai bendradarbiaujant, ginčijantis ar tuomet, kai

pritrūksta žodžių. Įvykdžius tyrimą ir išanalizavus medžiagą, gautą atlikus kokybinių pusiau struktūruotą interviu ir stebint bendrą šeimos veiklą, galima daryti tokias išvadas:

- 1) tiriamosios šeimos nesiėmė kurti specialaus kalbų politikos plano prieš gimstant girdinčiajam vaikui, jie rėmėsi kitų šeimų, esančių tokioje pat situacijoje, patirtimi, t. y. jų kalbų politikos planu. Šios šeimos juos konsultavo ir patikino, kad šeimos bendravimui tokia situacija neigiamos įtakos nepadarė. Taip pat, skirtingai nei ankstesnės kartos, kurtieji tėvai nebandė kalbėti garsu su girdinčiaisiais vaikais, nes jau dabar žinoma, kad toks būdas nėra veiksmingas ir kartais netgi žalingas;
- 2) pirmojoje šeimoje nuspręsta laikytis tokios kalbų politikos strategijos: šeimoje esantys girdintieji privalo kalbėti GK, jei kartu yra ir kurčiasis šeimos narys. Šio plano iniciatorius, tėtis¹, motyvavo tuo, jog kurtieji negali išmokti girdėti ir kalbėti, tačiau girdintieji gali išmokti bendrauti GK. Tad, siekiant šeimoje išlaikyti kokybišką visavertį bendravimą, buvo pasirinkta tokia kalbų politika. Šis planas pasitvirtino, yra tęstinis, girdintieji šeimos nariai nuoširdžiai stengiasi laikytis susitarimo, tačiau tai pavyksta ne visada;
- 3) abi tiriamosios šeimos nesudarė specialaus plano vystyti vaikų lietuvių garsinės ar lietuvių GK įgūdžius ir tai nedarė įtakos šeimos užsiėmimams. Pirmojoje šeimoje girdintįjį vaiką GK mokė tiek dvikalbė mama¹, tiek tėtis¹, o lietuvių garsinę kalbą vaikas išmoko iš aplinkos ir mamos¹. Antrojoje šeimoje GK sūnus² išmoko iš tėvų, o lietuvių garsinę kalbą – iš girdinčių senelių, giminių (girdintieji sudaro daugiau nei 50 proc. giminaičių, su kuriais aktyviai bendraujama) bei aplinkos. Kadangi sūnus² tapo sėkmingas dvikalbis, dukrą² mokyti lietuvių garsinės kalbos ir lietuvių GK ketinama tokiu pačiu būdu;
- 4) antrojo vaiko gimimas (kurčiosios mergaitės) pirmojoje šeimoje padarė įtakos kalbų politikai. Išanalizavus informantų atsakymus matyti, kad pradėta aktyviau laikytis sudaryto kalbinio plano – esant visiems šeimos nariams kartu, visi privalo kalbėti tik GK, kad visi žinotų, apie ką eina kalba, ir nesijaustų nevisaverčiais pokalbio ar šeimos nariais. O antrojoje šeimoje gimus antram vaikui (girdinčiajam) nuspręsta nebevertoti „paprastesnės“ GK, mama² nebevertė sąsąs su antruoju vaiku šnekėti balsu;
- 5) ginčijantis pirmoje šeimoje girdintieji stengiasi bendrauti GK, pridėdami garsinius žodžius, tačiau emocijų įaudrinti kartais pereina vien tik į lietuvių garsinę kalbą. Kurtieji vartoja GK, išleisdami garsą, kad girdintysis suprastų konflikto rimumą. Antrojoje šeimoje mama² su sūnumi² pykstasi gestais ir balsu, o tėtis² tik gestais. Remiantis informantų atsakymais, sūnus² barnio metu garsinės kalbos nevertė tiesiogiai, tačiau pastebėta, kad kartais garsine kalba burba – tokiu būdu išreiškia nepasitenkinimą;
- 6) didžiausias keblumas ginčijantis šeimoms buvo girdinčiųjų vaikų manipuliavimas kurčiųjų tėvų klausos sutrikimu, kai vaikai nebepalaiko akių kontakto ir taip vengia aktyvaus dalyvavimo konflikte. Šiai problemai spręsti tiriamosios šeimos taikė skirtingas strategijas. Pirmoji šeima vaikams paaiškino, kodėl negalima, nepagarbu nebepalaikyti akių kontakto, ir pateikė praktinių pavyzdžių: „Aš pradėsiu tada kalbėti, tai tada tu nieko nesuprasi.“ Ši strategija veiksminga, vyriausias sūnus¹ visuomet palaiko akių

kontaktą, o dukra¹ akis nusuka rečiau. Antrojoje šeimoje, kai mama² barasi su sūnu-
mi² ir jis nebepalaiko akių kontakto, ji pereina į garsinę kalbą, o tėtis² nustoja bartis ir
problemas su vaiku aptaria vėliau, emocijoms atslūgus, kai tikėtina, kad vaikas palaikys
akių kontaktą. Skirtingai nei pirmojoje šeimoje, antrojoje šeimoje apie šią problemą su
vaiku kalbėta nebuvo;

- 7) kalbų politika šeimose, iškilus komunikacijos keblumams, yra daugiausia sudaryta iš
bendradarbiavimo strategijų: lūpų skaitymo, tarimo balsu taktikos, pasitelkiama abė-
cėlė, kreipiasi pagalbos į girdinčius artimuosius, pasitelkiama perfrazavimo strategija.
Tačiau paminėta nebendradarbiavimo strategija – ignoravimas, vengimas, kurį taiko
sūnus².

Reikia pripažinti, kad darbas yra ribotas, kadangi atlikti tik keturi interviu, o bendra
šeimų veikla stebėta tik po 15 minučių. Norint padaryti tvirtesnes išvadas, reikėtų su
šeimomis susitikti, imti interviu, stebėti jų interakcijas daugiau nei vieną kartą. Darbą
praturtintų ir tai, jei būtų atlikti interviu ir su vaikais, tokiu būdu būtų galima susidaryti
objektyvesnį šeimos paveikslą. Jei pavyktų surinkti didesnę kiekį informantų, būtų galima
daryti bendresnes, o ne tik atvejo tyrimo išvadas.

Svarbu pasakyti ir tai, kad nė viena iš tyrėjų nepriklauso kurčiųjų bendruomenei ir
neanalizuoja savo šeimos situacijos. Tai ir tyrimo pranašumas, ir trūkumas. Tyrėjos galėjo
pabandyti į situaciją pažvelgti iš šono, objektyviai, tačiau galbūt jos ko nors nesuprato, ką
būtų supratęs šios bendruomenės narys. Pabrėžtina, kad šeimos norėjo dalyvauti tyrime
ir atvirai dalijosi savo mintimis ir patirtimi. Tačiau neabejotina ir tai, kad tyrimo išvados
yra subjektyvios, nes interpretuojant kokybinius duomenis tam tikras subjektyvumas
neišvengiamas.

Vis dėlto autorės neabejoja, kad šis tyrimas gali būti naudingas kurčiųjų ir girdinčiųjų
šeimoms, nes padėjo išsiaiškinti, kokias kalbų politikos strategijas naudojo tiriamosios
šeimos, kokie kalbų vadybos sprendimai pasitvirtino, o kokie yra neveiksmingi ar net
žalingi. Taip pat šis darbas prisideda prie kurčiųjų ir girdinčiųjų šeimų kalbinių realijų
atskleidimo, praskleidžia šydą į tokią neįprastą kalbinę situaciją. Tyrimas taip pat gali būti
naudingas gestotyriminkams, taikomosios kalbotyros tyrėjams, socialiniams darbuotojams,
dirbantiems su kurčiųjų ir girdinčiųjų šeimomis, mokytojams.

Literatūra

Buchino, M. A. 1990. Hearing children of deaf parents: a counseling challenge. *Elementary School Guidance & Counseling* 24 (3), 207–212.

Cook, V. 2008. *Second Language Learning and Language Teaching*. Fourth edition. London: Routledge.

Danielius, M. 2018. Gestų kalbos. *Visuotinė Lietuvių enciklopedija*. Prieiga internetu: <https://www.vle.lt/straipsnis/gestu-kalbos/>.

Jakubsonė, S. 2009. *Kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų mokymo problematika*. Magistro darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.

Janulienė, R. 2013. *Mokinių, turinčių klausos sutrikimų, mokymosi motyvų tyrimas*. Bakalauro darbas. Šiaulių universitetas.

Juškaitė, V. 2016. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių klausos sutrikimą, kalbos ugdymo(si) ypatumai*. Bakalauro darbas. Vilniaus universitetas.

Lande, S. 2023. Deaf Parents Explain the Meaning of CODA. *Parents*. Prieiga internetu: <https://www.parents.com/parenting/dynamics/coda-deaf-parents-raising-a-hearing-child/>.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2020. *Paminėtas gestų kalbos pripažinimo Lietuvoje 25-metis*. Prieiga internetu: <https://lv.lt/lt/naujienos/paminetas-gestu-kalbos-pripazinimo-lietuvoje-25-metis>.

Petrauskaitė, N. 2007. *Bilingvinis mokymas ir jo taikymas Lietuvos kurčiųjų pradinio ugdymo etapuose*. Magistro darbas. Vilniaus pedagoginis universitetas.

Poullisse, N. 1989. *The Use of Compensatory Strategies by Dutch Learners of English*. Daktaro disertacija. Radbound University. Prieiga internetu: https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/113669/1/mmu-bn000001_079381987.pdf.

Preston, M. Paul. 1995. *Mother Father Deaf: Living Between Sound and Silence*. Harvard: Harvard University Press.

Singleton, L. J., D. M. Tittle. 2000 Deaf Parents and Their Hearing Children. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 5 (3), 221–236. Prieiga internetu: <https://academic.oup.com/jdsde/article/5/3/221/372987>.

Shield, A. 2005. Ideological Conflict at Group Boundaries: The Hearing Children of Deaf Adults. In *Texas Linguistic Forum 48, Papers from SALSA XII*. C. Sunakawa, T. Ikeda, S. Finch & M. Shetty, eds. 187–195.

Unicef. 2022. *The formative early years of a child's life demand a nurturing environment and attentive care*. Prieiga internetu: <https://data.unicef.org/topic/early-childhood-development/overview/>.

United Nations. *International Day of Sign Languages 23 September*. Prieiga internetu: <https://www.un.org/en/observances/sign-languages-day>.

Vaišnora, K., J. Vyšniauskytė-Rimkienė. 2022. Tėvų, turinčių klausos negalią, tėvystės patirčių konstravimas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 83–103. Prieiga internetu: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/4eb6165d-5657-491e-8c1e-48ddc204bedb/content>.